

॥ मृत्युञ्जयहोम-मन्त्राः ॥

अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पूर्ण
 वनस्पतैरिवाभिनः शीयताऽ रुयिः सचंतां नः शचीपतिः॥१॥
 परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
 शृण्वते तैः ब्रवीमि मा नः प्रजाऽ रीरिषो मोत वीरान्॥२॥
 वातं प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः। स
 नो मृत्योस्मायतां पात्वऽहंसो ज्योगजीवा जरामशीमहि॥३॥
 अमुत्र भूयादध यद्युमस्य वृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः।
 प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मादेवानामग्ने भिषजा शचीभिः॥४॥
 हरिऽ हरन्तमनुयन्ति देवा विश्वस्येशानं वृषभं मतीनाम्। ब्रह्म
 सरूपमनुमेदमागादयनं मा विवर्धीर्विक्रमस्व॥५॥
 शल्कैरग्निभिन्धान उभौ लोकौ सनेमहम्। उभयोर्लक्योर-
 कृध्वाऽति मृत्युं तराम्यहम्॥६॥
 मा छिदो मृत्यो मा वंधीर्मा मे बलं विवृहो मा प्रमाणीः। प्रजां मा
 मै रीरिषु आयुरुग्र नृक्षेसं त्वा हुविषां विधेम॥७॥
 मा नो मुहान्तमुत मा नो अर्भकं मा नु उक्षन्तमुत मा नं उक्षितम्।
 मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तुनुवो रुद्र रीरिषः॥८॥
 मा नस्तोके तनये मा नु आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु
 रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वंधीरहुविष्मन्तो नमसा विधेम
 ते॥९॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बंभूवा। यत्कामास्ते
जुहुमस्तन्नो अस्तु वृयङ् स्याम् पतंयो रथीणाम्॥१०॥

यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि। मध्वन्धुग्धि तव तन्न
ऊतये विद्विषो विमृधो जहि॥११॥

स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु नः
स्वस्तिदा अभयङ्करः॥१२॥

ऋम्बकं यजामहे सुग्रन्थिं पुष्टिवर्धनम्। उर्वरुकमिव
बन्धनामृत्योर्मुक्षीयु माऽमृतात्॥१३॥

अपमृत्युमपक्षुधम्। अपेतः शुपथं जहि। अधा नो अग्न आवह।
रायस्पोष रु सहस्रिणम्॥१४॥

ये तै सुहस्तमयुतं पाशाः। मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान् यज्ञस्य
माययाः। सर्वनिवयजामहे॥१५॥

जातवेदसे सुनवाम् सोमं मरातीयतो निदंहाति वेदः। स नः
पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरिताऽत्यग्निः॥१६॥

भूर्भुवः स्वः। ओजो बलम्। ब्रह्म क्षत्रम्। यशो महत्। सत्यं तपो
नाम। रूपममृतम्। चक्षुः श्रोत्रम्। मन् आयुः। विश्वं यशो महः।
समं तपो हरो भाः। जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो
यदि वा वैद्युतोऽसि। शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्जं पुष्टि
दददभ्याववृथ्स्व॥१७॥

मृत्युर्नश्यत्वायुर्वर्धतां भूः॥१८॥

मृत्युर्नश्यत्वायुर्वर्धतां भुवः॥१९॥

मृत्युर्नश्यत्वायुर्वर्धताऽ सुवः॥२०॥

मृत्युर्नश्यत्वायुर्वर्धतां भूर्भुवः सुवः॥२१॥ मृत्युर्नश्यत्वायुर्वर्धताम्॥
॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

(तैत्तिरीयारण्यकम् - ४/प्रपाठकः - ३/अनुवाकः - १५)

हरिऽ हरन्तमनुयन्ति देवाः। विश्वस्येशानं वृषभं मंतीनाम्। ब्रह्म
सर्वपमनुमेदमागात्। अयंनं मा विवधीर्विक्रमस्व। मा छिदो मृत्यो
मा वंधीः। मा मे बलं विवृहो मा प्रमोषीः। प्रजां मा मे रीरिष
आयुरुग्रा। नृचक्षसं त्वा हुविषां विधेम। सद्यश्वेकमानाय। प्रवेपनाय
मृत्यवै॥१॥

प्रास्मा आशां अशृण्वन्। कामेनाजनयन्पुनः। कामेन मे कामु
आगात्। हृदयाद्यदयं मृत्योः। यद्मीषामदः प्रियम्। तदैतूपमामुभिः।
परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्।
चक्षुष्टते शृण्वते तैः ब्रवीमि। मा नः प्रजाऽ रीरिषो मोत वीरान्।
प्र पूर्व्यं मनसा वन्दमानः। नाधमानो वृषभं चर्षणीनाम्। यः
प्रजानामेकराणमानुषीणाम्। मृत्युं यजे प्रथमजामृतस्य॥२॥

॥ गणपत्यर्थवृषीर्षोपनिषत् ॥

ॐ भुद्रं कर्णभिः शृणुयामँ देवाः। भुद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरज्ञैस्तुष्टुवाऽसंस्तुनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न
इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नुस्ताक्ष्यो
अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

ॐ नमस्ते गणपतये। त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि। त्वमेव केवलं
कर्ताऽसि। त्वमेव केवलं धर्ताऽसि। त्वमेव केवलं हर्ताऽसि। त्वमेव
सर्व खल्विदं ब्रह्मासि। त्वं साक्षादात्माऽसि नित्यम्॥१॥
ऋतं वच्मि। सत्यं वच्मि॥२॥

अवं त्वं माम्। अवं वक्तारम्। अवं श्रोतारम्। अवं दातारम्। अवं
धातारम्। अवानूचानमंव शिष्यम्। अवं पश्चात्तात्। अवं पुरस्तात्।
अवोत्तरात्तात्। अवं दक्षिणात्तात्। अवं चोर्ध्वात्तात्। अवाधुरात्तात्।
सर्वतो मां पाहि पाहि समन्तात्॥३॥

त्वं वाङ्घयस्त्वं चिन्मयः। त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः। त्वं
सच्चिदानन्दाद्वितीयोऽसि। त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वं ज्ञानमयो
विज्ञानमयोऽसि॥४॥

सर्वं जगदिदं त्वत्वो जायते। सर्वं जगदिदं त्वत्वस्तिष्ठति। सर्वं
जगदिदं त्वयि लयमेष्यति। सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति। त्वं
भूमिरापोऽनलोऽनिलो नुभः। त्वं चत्वारि वाक्यपरिमितां पदानि॥५॥

त्वं गुणत्रयातीतः। त्वम् अवस्थात्रयातीतः। त्वं देहत्रयातीतः।
 त्वं कालत्रयातीतः। त्वं मूलाधारस्थितोऽसि नित्यम्। त्वं
 शक्तित्रयात्मकः। त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम्। त्वं ब्रह्मा त्वं
 विष्णुस्त्वं रुद्रस्त्वमिन्द्रस्त्वमग्निस्त्वं वायुस्त्वं सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं
 ब्रह्म भूर्भुवः सुवरोम्॥६॥

गुणादीं पूर्वमुच्चार्य वर्णादीं तदनन्तरम्। अनुस्वारः परतुरः।
 अर्धेन्दुलसितम्। तारेण क्रृष्टम्। एतत्तव मनुस्वरूपम्।
 गकारः पूर्वरूपम्। अकारो मध्यमरूपम्। अनुस्वारश्चान्त्य-
 रूपम्। बिन्दुरुत्तररूपम्। नादः सन्धानम्। सङ्हिता
 सन्धिः। सैषा गणेशविद्या। गणक क्रृषिः। निचूडायत्रीच्छुन्दः।
 श्रीमहागणपतिर्देवता। ॐ गं गणपतये नमः॥७॥

एकदन्ताय विद्धहै वक्रतुण्डाय धीमहि।
 तन्मौ दन्ती प्रचोदयात्॥८॥

एकदन्तं चंतुर्हस्तं पाशमङ्कशधारिणम्।
 रदं च वरदं हुस्तैर्बिभ्राणं मूषकध्वजम्॥

रक्तं लम्बोदरं शूर्पकर्णकं रक्तवाससम्।
 रक्तं गन्धानुलिमाङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम्॥

भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम्।
 आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम्।
 एवं ध्यायति यो नित्यं सुयोगी योगिनां वरः॥९॥

नमो ब्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्ते अस्तु
लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्नविनाशिने शिवसुताय श्रीवरदमूर्तये नमो
नमः॥१०॥

एतदर्थवर्शीर्षं योऽधीते। स ब्रह्मभूयायं कल्पते। स सर्वविघ्नैर्न
बाध्यते। स सर्वतः सुखमेधते। स पञ्चमहापापात् प्रमुच्यते।
सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति। प्रातरधीयानो
रात्रिकृतं पापं नाशयति। सायं प्रातः प्रयुज्ञानो अपांपो भवति।
सर्वत्राधीयानोऽपविघ्नो भवति। धर्मार्थकाममोक्षं च विन्दति।
इदमर्थवर्शीर्षमशिष्यायं न देयम्। यो यदि मोहाद्वास्यति स
पापीयान् भवति। सहस्रावर्तनाद्यां यं काममधीते तं तमनेन
साधयेत्॥११॥

अनेन गणपतिमभिषिञ्चति स वार्ग्मी भवति। चतुर्थ्यमनश्नन् जपति
स विद्यावान् भवति। इत्यर्थवर्णवाक्यम्। ब्रह्माद्यावरणं विद्यान्न
बिभेति कदाचनेति॥१२॥

यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति स वैश्रवणोपमो भवति। यो लाजैर्यजति स
यशोवान् भवति स मेधावान् भवति। यो मोदकसहस्रेण यजति
स वाञ्छितफलमवाप्नोति। यः साज्यसमिद्विर्यजति स सर्वं लभते
स सर्वं लभते॥१३॥

अष्टौ ब्राह्मणान् सम्यग्ग्राहयित्वा। सूर्यवर्चस्वीं भवति। सूर्यग्रहे
महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जस्त्वा सिद्धमत्रो भवति।
महाविघ्नात् प्रमुच्यते। महादुषात् प्रमुच्यते। महापापात् प्रमुच्यते।

महाप्रत्यवायात् प्रमुच्यते। स सर्वविद्धवति स सर्वविद्धवति। य
एवं वेदा इत्युपनिषत्॥१४॥

सुह नाववतु। सुह नौ भुनक्तु। सुह वीर्यं करवावहै।
तेजस्विनाऽवर्धीतमस्तु मा विद्विषावहै॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥दुर्गा सूक्तम्॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - २)

जातवेदसे सुनवाम् सोमं मरातीयतो निदंहाति वेदः। स नः
 परष्पदति दुर्गाणि विश्वा नवेव सिन्धुं दुरिताऽत्यग्निः॥१॥
 तामग्निवर्णं तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टाम्। दुर्गा
 देवीः शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः॥२॥
 अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा। पूशं
 पृथ्वी बहुला न उर्वी भवां तोकाय तन्याय शं योः॥३॥
 विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नवा दुरिताऽतिपर्षि। अग्ने
 अत्रिवन्मनसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनुनाम्॥४॥
 पृतना जितुः सहमानमुग्रमग्निः हुवेम परमाथ्सधस्थात्। स नः
 परष्पदति दुर्गाणि विश्वा क्षामदेवो अति दुरितात्यग्निः॥५॥
 प्रलोपिं कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सथिष्ठा। स्वाश्वाग्ने
 तनुवं पिप्रयस्वास्मभ्यं च सौभंगमायजस्व॥६॥
 गोभिर्जुष्टमयुजो निषिक्तं तवेन्द्र विष्णोरनुसञ्चरेम। नाकस्य
 पृष्ठमभि संवसानो वैष्णवीं लोक इह मादयन्ताम्॥७॥

कात्यायनायं विद्ध्वहै कन्यकुमारि धीमहि।
 तत्रो दुर्गः प्रचोदयात्॥

॥ मेधासूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - ४१-४४)

मेधादेवी जुषमाणा न आगा[॥]द्विश्वाची भद्रा सुमनस्यमाना। त्वया
जुष्टा नुदमाना दुरुक्तान् बृहद्वदेम विदथे सुवीरा॑ः। त्वया जुष्टा
ऋषिर्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽगतश्रीरुत त्वया॑। त्वया जुष्टश्वित्रं
विन्दते वसु सानो जुषस्व द्रविणो न मेधे॥ मेधां म इन्द्रो ददातु
मेधां देवी सरस्वती। मेधां मै अश्विनां वुभावाधृत्तां पुष्करस्त्रजा।
अफसरासु च या मेधा गन्ध्यर्वेषु च यन्मनः। दैवीं मेधा सरस्वती
सा मा॑ मेधा सुरभिर्जुषताङ्ग स्वाहा॑॥ आ मा॑ मेधा सुरभिर्विश्वरूपा॑
हिरण्यवर्णा जगती जगम्या। ऊर्जस्वती पयंसा पिन्वमाना सा मा॑
मेधा सुप्रतीका जुषन्ताम्। मयि॑ मेधां मयि॑ प्रजां मय्यग्निस्तेजौ॑
दधातु॑ मयि॑ मेधां मयि॑ प्रजां मयीन्द्रे इन्द्रियं दधातु॑ मयि॑ मेधां
मयि॑ प्रजां मयि॑ सूर्यो भ्राजो॑ दधातु॑।

॥ नवग्रहसूक्तम् ॥

आ सृत्येनु रजासा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च। हिरण्ययेन
सविता रथेनाऽदेवो याति भुवना विपश्यन्। अग्निं दूतं वृणीमहे
होतारं विश्ववेदसम्। अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम्॥ येषामीशै पशुपतिः
पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं यज्ञियं भागमेतु
रायस्पोषा यजमानस्य सन्तु॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय आदित्याय नमः॥ १॥

अग्निर्मूर्धा दिवः कुकुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपां रेतांसि
जिन्वति। स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षुरा निवेशनी। यच्छानुः शर्म
सप्रथाः। क्षेत्रस्य पतिना वयः हिते नैव जयामसि। गामश्च
पोषयिल्वा स नौ मृडातीदशौ॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय अङ्गारकाय नमः॥ २॥

प्रवैः शुक्राय भानवै भरध्वं हव्यं मृतिं चाग्रये सुपूतम्॥
यो दैव्यानि मानुषा जनूष्यन्तर्विश्वानि विद्धना जिगाति॥
इन्द्राणीमासु नारिषु सुपर्लीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं चु
जरसा मरते पतिः॥ इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः।
अस्माकमस्तु केवलः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय शुक्राय नमः॥ ३॥

आप्यायस्वं समेतु ते विश्वतः सोमं वृष्णियम्। भवा वाजस्य
सङ्घथे॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं च

विश्वशंभुवमापश्च विश्वभेषजीः। गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती।
एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी॥
सुहस्राक्षरा परमे व्योमन्।

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय सोमाय नमः॥४॥

उद्धृथ्यस्वाग्रे प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते सःसृजेथामयं च। पुनः
कृष्णःस्त्वा पितरं युवानमन्वाताऽसीत्वयि तन्तुमेतम्॥ इदं
विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निर्दधे पदम्। समूढमस्यपाः सुरे॥ विष्णो
राराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः श्रव्वेस्थो विष्णोः स्यूरसि
विष्णौर्धुर्वमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा।

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय बुधाय नमः॥५॥

बृहस्पते अतियदर्यो अहाद्विमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु। यद्विदयच्छवसर्त-
प्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्॥ इन्द्रमरुत्व इह पाहि सोमं
यथा शार्यते अपिंबः सुतस्य। तव प्रणीती तवं शूरशर्मन्नाविवासन्ति
कवयः सुयज्ञाः॥ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमुतः सुरुचो वेन
आवः। सबुप्रियो उपुमा अस्य विष्टाः सुतश्च योनिमसंतश्च विवः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय बृहस्पतये नमः॥६॥

शं नौ देवीरभिष्टय आपौ भवन्तु पीतयै। शंयोरभिसंवन्तु
नः॥ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव।
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयः स्याम् पतयो रथीणाम्।
इमं यमप्रस्तुरमाहि सीदाऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आत्वा

मत्राः कविशस्ता वंहन्त्वेना राजन् हुविषां मादयस्व॥
 अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय शनैश्चराय नमः॥७॥
 क्यां नश्चित्र आभुवदूती सुदावृधः सखां। क्या शचिष्ठया वृता।
 आऽयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसंन्मातरं पुनः। पितरं च प्रयन्धसुवः।
 यते देवी निर्ऋतिराबुबन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते
 तद्विष्याम्यायुषो न मध्यादथाजीवः पितुमङ्घि प्रमुक्तः॥८॥
 अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय राहवे नमः॥९॥
 केतुं कृणवन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशासैः। समुषद्विरजायथाः॥ ब्रह्मा
 देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणांम्। श्येनो
 गृग्राणां ल स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्। (ऋक्)
 सचित्रं चित्रं चितयन् तमस्मे चित्रक्षत्रं चित्रतमं वयोधाम्। चन्द्रं
 रुयं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रचन्द्राभिर्गृणते युवस्व॥
 अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय केतवे नमः॥१॥
 ॥ॐ आदित्यादि नवग्रहदेवताभ्यो नमो नमः॥
 ॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ आयुष्यसूक्तम् ॥

यो ब्रह्मा ब्रह्मण उञ्जहार प्राणैः शिरः कृत्तिवासाः पिनाकी। ईशानो
देवः स न आयुर्दधातु तस्मै जुहोमि हविषां घृतेन॥१॥

विभ्राजमानः सरिरस्य मध्याद्रोचमानो घर्मरुचिर्य आगात्। स
मृत्युपाशानपनुद्य घोरानिहायुषेणो घृतमत्तु देवः॥२॥

ब्रह्मज्योतिर्ब्रह्मपर्णीषु गर्भं यमादधात् पुरुरूपं जयन्तम्।
सुवर्णरम्भग्रहमर्कमर्च्यं तमायुषे वर्धयामौ घृतेन॥३॥

श्रियं लक्ष्मीमौबलामभिकां गां षष्ठीं च यामिन्द्रसेनैत्युदाहुः। तां
विद्यां ब्रह्मयोनि॑ सरूपामिहायुषे तर्पयामौ घृतेन॥४॥

दाक्षायण्यः सर्वयोन्यः स योन्यः सुहस्रशो विश्वरूपां विरूपाः।
ससूनवः सपतयः सयूथ्या आयुषेणो घृतमिदं जुषन्ताम्॥५॥

दिव्या गणा बहुरूपाः पुराणा आयुश्छिदो नः प्रमन्त्रन्तु वीरान्।
तेभ्यो जुहोमि बहुधां घृतेन मा नः प्रजाः रीरिषो मोत वीरान्॥६॥

एकः पुरस्ताद्य इदं बभूव यतो बभूव भुवनस्य गोपाः। यमप्येति
भुवनः साम्पराये स नो हविर्घृतमिहायुषेत्तु देवः॥७॥

वसून् रुद्रानादित्यान् मरुतोऽथ साध्यान् क्रमून् युक्षान् गन्धर्वाःश्च
पितृःश्च विश्वान्। भृगून् सर्पाःश्चाङ्गिरसोऽथ सर्वान् घृतः हुत्वा
स्वायुष्या महयाम शश्वत्॥८॥

विष्णो त्वं नो अन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्य। प्रतेधारा मधुश्वत् उथसं

दुहते अक्षितम्॥९॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

आयुष्टे विश्वतो दधद्यमग्निवरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयति
परा यक्षमँ सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो
घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेवं
पुत्रमभिरक्षतादिमम्।

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रपाठकः - १० / अनुवाकः - ८-९)

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपश्छन्दोभ्यश्छन्दाऽस्याविवेशा। सताऽ
शिक्यः पुरोवाचोपनिषदिन्द्रौं ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो नमो
देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवः सुवश्छन्द ओम्॥२२॥ नमो ब्रह्मणे
धारण मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासुं कर्णयोः श्रुतं मा
च्योङ्कुं ममामुष्य ओम्॥२३॥

॥ मेधा-विलास-सिद्ध्यर्थं जपमन्त्रः ॥

सदस्पतिमद्भूतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्। सनि मेधामयासिषम्।

❖ ❖ ❖

॥ ब्राह्मण-वेदविज्ञो नमस्काराः ॥

ये अर्वाङ्गुत वा पुराणे वेदं विद्वाऽसमभितो वदन्त्यादित्यमेव ते
परिवदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं तृतीयं च हुऽसमिति यावतीर्वे
देवतास्ताः सर्वा वेदविदिं ब्राह्मणे वसन्ति तस्माद् ब्राह्मणेभ्यो
वेदविज्ञो दिवे दिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता एव देवताः
प्रीणाति॥

आब्रह्मलोकादाशेषाद् आलोकालोकपर्वतात्।
ये वसन्ति द्विजा देवास्तेभ्यो नित्यं नमः॥

॥ समष्टभिवादनम् ॥

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नम उर्दौच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नम ऊर्ध्वायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नमोऽधरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च नमो
 नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यंश्च
 नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये यै वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं
 जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो
 गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः॥

यां सदा सर्वभूतानि चराणि स्थावराणि च।
 सायं प्रातर्नमस्यन्ति सा मा सन्ध्याऽभिरक्षतु॥

शिवाय विष्णुरूपाय शिवरूपाय विष्णवे।
 शिवस्य हृदयं विष्णुर्विष्णोश्च हृदयं शिवः॥

यथा शिवमयो विष्णुरेवं विष्णुमयः शिवः।
 यथाऽन्तरं न पश्यामि तथा मे स्वस्तिरायुषिः॥

नमो ब्रह्मण्य-देवाय गो-ब्राह्मण-हिताय च।
 जगद्विताय-कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः॥

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

(तैतिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १.१२-१५)

हिरण्यशङ्कं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मै देहि याचितः। यन्मया
भुक्तम् साधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः। यन्मे मनसा वाचा कर्मणा वा
दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च पुनन्तु
पुनः पुनः। नमोऽग्न्यैऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो वरुणाय नमो
वारुण्यै नमोऽज्ञ्यः॥१॥

यदपां कूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपंगच्छतात्। अत्याशनादती-
पानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो राजा पाणिना
ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः।
नाकंस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्वह्यसलोकताम्। यश्चाप्सु वरुणः स
पुनात्वंघमर्षणः। इमं मै गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं
सचता परुण्यिया। असिक्रिया मरुद्वृधे वितस्तयाऽर्जीकीये
शृणुह्या सुषोमंया। कृतं च सत्यं चार्भीद्वात्तपसोऽध्येजायत। ततो
रात्रिरजायत् ततः समुद्रो अर्णवः॥२॥

समुद्रादर्णवादधि संवथ्सुरो अजायत। अहोरात्राणि विदधुद्विश्वस्य
मिषतो वशी। सूर्यचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमंकल्पयत्। दिवं च
पृथिवीं चान्तरिक्षमयो सुवः। यत्पृथिव्या रजः स्वमान्तरिक्षे
विरोदसी। इमाऽस्तदापो वरुणः पुनात्वंघमर्षणः। पुनन्तु
वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वंघमर्षणः। एष भूतस्य मध्ये

भुवंनस्य गोप्ता। एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योरहिरण्मयम्।
द्यावांपृथिव्योरहिरण्मयः सङ्श्रितः सुवः॥३॥
स नः सुवः सङ्शिंशाधि। आद्व ज्वलति ज्योतिरहमस्मि।
ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि। योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि। अहमस्मि
ब्रह्माहमस्मि। अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा०। अकार्यकार्यवकीर्णी
स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः। वरुणोऽपामधमरूषणस्तस्मात्यापात्
प्रमुच्यते। रजो भूमिस्त्वमाऽ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः।
आक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्मं जनयन्त्रजा भुवंनस्य राजा०। वृषा
पवित्रे अधि सानो अव्यै बृहथ्सोमो वावृथे सुवान इन्दुः॥४॥

हिरण्यवर्णः शुचयः पावुका यासुं जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं
या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शङ्खं स्योना भवन्तु॥ यासाऽ
राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यं जनानाम्। मधुश्वृतः
शुचयो याः पावकास्ता न आपः शङ्खं स्योना भवन्तु॥ यासां देवा
दिवि कृष्णन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीं
पयंसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपः शङ्खं स्योना भवन्तु॥ शिवेन मा
चक्षुषा पश्यताऽपः शिवयां तनुवोपं स्पृशत त्वचं मे। सर्वाऽ
अग्नीः रंफसुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त॥

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रापाठकः - १०/अनुवाकः - ६७)

अुग्रये स्वाहा०। विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा०। ध्रुवाय भूमाय स्वाहा०।
ध्रुवक्षितये स्वाहा०। अच्युतक्षितये स्वाहा०। अुग्रये स्विष्टकृते
स्वाहा०॥। धर्माय स्वाहा०। अधर्माय स्वाहा०। अन्नः स्वाहा०।
ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा०॥ १॥

रक्षोदेवजनेभ्यः स्वाहा०। गृह्णाभ्यः स्वाहा०। अवसानेभ्यः स्वाहा०।
अवसानपतिभ्यः स्वाहा०। सुर्वभूतेभ्यः स्वाहा०। कामाय स्वाहा०।
अन्तरिक्षाय स्वाहा०। यदेजति जगति यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं
नाम्ने स्वाहा०। पृथिव्यै स्वाहा०। अन्तरिक्षाय स्वाहा०॥ २॥

दिवे स्वाहा०। सूर्याय स्वाहा०। चन्द्रमसे स्वाहा०। नक्षत्रेभ्यः स्वाहा०।
इन्द्राय स्वाहा०। वृहस्पतये स्वाहा०। प्रजापतये स्वाहा०। ब्रह्मणे
स्वाहा०। स्वधा पितृभ्यः स्वाहा०। नमो रुद्राय पशुपतये स्वाहा०॥ ३॥
देवेभ्यः स्वाहा०। पितृभ्यः स्वधाऽस्तु। भूतेभ्यो नमः। मनुष्येभ्यो
हन्ता०। प्रजापतये स्वाहा०। परमेष्ठिने स्वाहा०। यथा कूपः शतधारः
सहस्रधारे अक्षितः। एवा मै अस्तु धन्यः सहस्रधारमक्षितम्।
धनधान्यै स्वाहा०। ये भूताः प्रचरन्ति दिवानक्तं बलिमिच्छन्तो
वितुदस्य प्रेष्याः। तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टि
पुष्टिपतिर्दधातु स्वाहा०॥ ४॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - ३८-४०)

ॐ। सुह नाववतु। सुह नौ भुनक्तु। सुह वीर्यं करवावहै।
तेजस्विनाॽवधीतमस्तु मा विद्विषावहै॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

ब्रह्ममेतु माम्। मधुमेतु माम्। ब्रह्मेव मधुमेतु माम्। यास्ते
सोम प्रजावृथ्सोभि सो अहम्। दुःस्वप्रहन्दुरुष्यह। यास्ते सोम
प्राणां स्तां जुहोमि। त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्। ब्रह्महत्यां
वा एते ग्रन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति।
आसहस्रात्पङ्किं पुनर्न्ति। ओम्॥५५॥

ब्रह्म मेधया॑। मधु मेधया॑। ब्रह्मेव मधु मेधया॑। अद्या नौ देव
सवितः प्रजावृथ्सावी॑ः सौभंगम्। परा॑ दुःष्वप्रियं सुव। विश्वानि
देव सवितर्दुरितानि॑ परा॑ सुव। यद्भुद्रं तन्म् आ सुव। मधु वाता॑
ऋतायुते मधु क्षरन्ति॑ सिन्ध्यवः। माध्वीर्नः॑ सुन्त्वोषधीः। मधु
नक्तमुतोषसि॑ मधुमत्पार्थिवं॒ रजः। मधु घौरस्तु नः॑ पिता।
मधुमान्नो॑ वनस्पतिर्मधुमा॑ अस्तु॑ सूर्यः। माध्वीर्गावो॑ भवन्तु
नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्। भ्रूणहत्यां॑ वा
एते ग्रन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति।
आसहस्रात्पङ्किं पुनर्न्ति। ओम्॥५६॥

ब्रह्म मेधवा॑। मधु मेधवा॑। ब्रह्मेव मधु मेधवा॑। ब्रह्मा॑

देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणांम्। श्येनो
गृध्राणां अं स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
हुः सः शुचिपद्मसुरन्तरिक्षसद्गोता वेदिषदतिथिर्दुरोणुसत।
नृषद्वरसद्वत्सद्योमसद्जा गोजा क्रतजा अद्रिजा क्रतं बृहत।
क्रचे त्वा रुचे त्वा समिश्रवन्ति सुरितो न धेनाः। अन्तरहृदा
मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारा अभिचांकशीमि। हिरण्ययो
वेतुसो मध्य आसाम्। तस्मिन्सुपुर्णो मधुकृत्कुलयी भजन्नास्ते
मधुदेवताभ्यः। तस्यांसते हरयः सप्तरीं स्वधां दुहाना अमृतस्य
धाराम्। य इदं त्रिसुपर्णमयांचितं ब्राह्मणाय दद्यात्। वीरहृत्यां
वा एते ग्रन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्ण पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति।
आसहुस्नात्पङ्किं पुनन्ति। ओम्॥५७॥

ॐ। सुह नाववतु। सुह नौ भुनक्तु। सुह वीर्यं करवावहै।
तेजस्विनाऽवधीतमस्तु मा विद्विषावहै॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

॥सूर्य-मन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रश्नः - १० (महानारयणोपनिषत))

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभां वात्यक्षरम्। मधुं क्षरन्ति तद्रसम्।
सत्यं वै तद्रसमाप्ते ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः सुवरोम्॥५४॥

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रश्नः - १० (महानारयणोपनिषत्))

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता क्रृचस्तद्वचा
मण्डलः स क्रृचां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते
तानि सामानि स साम्रां मण्डलः स साम्रां लोकोऽथ य एष
एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूःषि स यजुषा मण्डलः
स यजुषां लोकः सैषा त्रय्येवं विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये
हिरण्मयः पुरुषः ॥ ३१ ॥

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रश्नः - १० (महानारयणोपनिषत्))

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्कृः श्रोत्रमात्मा मनो
मन्युर्मनुर्मृत्युः सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः
कः किं कं तथस्त्यमन्नमृतौ जीवो विश्वः कतुमः स्वयम्भु
ब्रह्मैतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिब्रह्मणः सायुज्यः
सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानाः सायुज्यः सार्थिताः
समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदैत्युपनिषत् ॥ ३२ ॥

(तैतिरीयसंहितायां काण्डम् - १ / प्रपाठकः - ४ / अनुवाकः - ३१ / पञ्चादयः - ३२)

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्या। विश्वमा भासि रोचनम्॥
उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते योनिः सूर्याय
त्वा भ्राजस्वते॥३२॥

(तैतिरीयब्राह्मणे अष्टकम् - ३ / प्रपाठकः - ७ / अनुवाकः - ६ / पञ्चादयः - ७६-७७)

उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां दिवम्। हृद्रोगं मम सूर्या।
हुरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकासु
दध्मसि॥ अथो हारिद्रवेषु मे। हुरिमाणं नि दध्मसि।
उदंगादयमादित्यः। विश्वैन सहसा सह। द्विषन्तं मम रुन्धयन्।
मो अहं द्विषुतो रंधम्। मित्र-रवि-सूर्य-भानु-खग-पूष-हिरण्यगर्भ-
मरीच्यादित्य-सवित्रर्क-भास्करेभ्यो नमः॥

॥ भाग्यसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणम् अष्टकम् - ३/प्रश्नः - ८/अनुवाकम् - १)

प्रातरुग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रा वरुणा प्रातरुश्चिनौ।
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पति प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम॥१॥

प्रातर्जितं भग्मुग्रं हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता।
आर्धश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजां चिद्यं भग्भक्षीत्याहं॥२॥

भग्प्रणेतर्भग्सत्यराधो भगेमां धियमुदव ददत्रः।
भग्प्रणोजनयगोभिरश्वर्भग्प्रनृभिर्नृवन्तःस्याम॥३॥

उतेदानो भग्वन्तःस्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अहाम्।
उतोदिता मघवन्धसूर्यस्य वयं देवानाऽसुमतौस्याम॥४॥

भग्एव भग्वाऽस्तु देवास्तेन वयं भग्वन्तःस्याम।
तं त्वाभग्सर्वङ्गोहवीमिस नोभग्पुरएताभवेह॥५॥

समध्वरायोषसोऽनमन्त दधिक्रावैव शुचये पदाय।
अर्वाचीनं वसुविद्भग्नो रथमिवाश्वावाजिनु आवहन्तु॥६॥

अश्वावतीर्गमतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः।
घृतं दुहर्ना विश्वतः प्रेपीना यूयं पात्स्वस्तिमिः सदानः॥७॥

यो माऽग्ने भागिनः सन्तमथाभागं चिकीर्षति।
अभागमग्ने तं कुरु मामग्ने भागिनं कुरु॥८॥

॥ सुब्रह्मण्य-मन्त्राः ॥

(तैतिरीयारण्यके प्रपाठकः - १ / अनुवाकः - १२ / पश्चादयः - ५८)

नि॒घृष्णै॒रसु॒मायु॒तैः। का॒लैरहरि॒त्वंमा॒पुन्नैः। इन्द्राऽऽयोऽहि॑ सु॒हस्त्युक्।
अ॒ग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वा॒युः श्वेतसि॒कद्रुकः। सु॒वथ्सुरो॑ विषूवर्णैः।
नित्या॒स्तेऽनुचरास्त् वा। सुब्रह्मण्यो॒९ सुब्रह्मण्यो॒९ सुब्रह्मण्योम्।

(तैतिरीयब्राह्मणे अष्टकम् - ३ / प्रपाठकः - ७ / अनुवाकः - ७ / पश्चादयः - १०-११)

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये।
तस्या॒स्ते॑ पृथिवी पादः। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॒स्ते॑ उन्तरिक्षं
पादः। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॒स्ते॑ द्यौः पादः। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये।
तस्या॒स्ते॑ दिशः पादः॥१०॥

पुरोरंजास्ते पश्चमः पादः। सा न् इष्मूर्जं॑ धुक्ष्वा। तेजं॑ इन्द्रियम्।
ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि॑ मिंमे॑ त्वा॑ पर्यस्वतीम्। देवानां॑ धेनु॑९
सुदुधामनंपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु। क्षेमो॑ अस्तु नः।

॥ पवमानसूक्तम् ॥

(तैतिरीयब्राह्मणे अष्टकम् - १ / प्रपाठकः - ४ / अनुवाकः - ८)

(तैतिरीयसंहितायां काण्डम् - ५ / प्रपाठकः - ६ / अनुवाकः - १)

ॐ॑ तच्छुं॑ योरावृणीमहे। गातुं॑ यज्ञायाँ। गातुं॑ यज्ञपतये। दैर्वी॑
स्वस्तिरंस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं॑ जिंगातु॑ भेषजम्। शं॑
नो॑ अस्तु॑ द्विपदैः। शं॑ चतुर्ष्पदैः॥ ॐ॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑॥
दृधिकाव्यणो॑ अकारिषम्। जिष्णोरश्वस्य॑ वाजिनः॑। सुरभिनो॑

मुखांकरता। प्रण आयूषि तारिषता।

आपो हि षष्ठा मंयो भुवस्ता नं ऊर्जे दंधातन। महेरणायु चक्षसे।
यो वैः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नं। उशतीरिंव मातरः।
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयायु जिन्वथ। आपो जनयथा च
नः॥

हिरण्यवर्णः शुचयः पावुका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं
या गर्भं दधिरे विरुपास्ता न आपः शङ्ख स्योना भवन्तु॥

यासाऽ राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यं जनानाम्।
मधुश्वृतः शुचयो याः पावुकास्ता न आपः शङ्ख स्योना भवन्तु॥

यासां देवा दिवि कृष्णन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः
पृथिवीं पर्यसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपः शङ्ख स्योना भवन्तु॥

शिवेन मा चक्षुषा पश्यताऽपः शिवयो तनुवोप स्पृशत् त्वचं मे।
सर्वाऽ अग्नीऽ रफ्सुषदौ हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त॥

पवमानः सुवर्जनः। पवित्रेण विचर्षणिः। यः पोता स पुनातु
मा। पुनन्तु मा देवजनाः। पुनन्तु मनवो धिया। पुनन्तु विश्वं
आयवः। जातवेदः पवित्रवत्। पवित्रेण पुनाहि मा। शुक्रेण

देवदीद्यत्। अग्ने क्रत्वा क्रतूऽ रनु। यत्ते पवित्रमुर्चिषि। अग्ने
विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमहे। उभाभ्यां देवसवितः। पवित्रेण
सवेन च। इदं ब्रह्म पुनीमहे। वैश्वदेवी पुनुती देव्यागात्। यस्यै
बुद्धीस्तनुवो वीतपृष्ठाः। तया मदन्तः सधुमाद्येषु। वयङ्ग स्याम्

पतंयो रथीणाम्। वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनैषिरो
 मयो भूः। द्यावापृथिवी पर्यसा पर्योभिः। क्रृतावरी यज्ञिये मा
 पुनीताम्। बृहद्धिः सवितस्तुभिः। वर्षिष्ठेदवमन्मभिः। अग्ने दक्षैः
 पुनाहि मा। येन देवा अपुनता। येनाऽप्तो दिव्यं कर्शः। तेन
 दिव्येन ब्रह्मणा। इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानीरध्येति। क्रष्णिभिः
 समृतः रसम्। सर्वः स पूतमंशजाति। स्वदितं मातृरिश्वना।
 पावमानीर्यो अध्येति। क्रष्णिभिः समृतः रसम्। तस्मै सरस्वती
 दुहे। क्षीरः सुर्पिर्मधूदकम्॥ पावमानीः स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि
 पर्यस्वतीः। क्रष्णिभिः समृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतः हितम्।
 पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्। कामान्धसमर्धयन्तु
 नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि
 घृतश्वतः। क्रष्णिभिः समृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतः हितम्। येन
 देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते सदा। तेन सुहस्रधारेण। पावमान्यः
 पुनन्तु मा। प्राजापत्यं पवित्रम्। श्रुतोद्यामः हिरण्मयम्। तेन ब्रह्म
 विदो वृयम्। पूतं ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रः सुनीती सुह मा पुनातु।
 सोमः स्वस्त्या वरुणः सर्मीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु
 मा। जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु। भूर्भुवः सुवः।
 ॐ तच्छु योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैर्वी
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिंगातु भेषजम्। शं
 नो अस्तु द्विपदैः। शं चतुष्पदै॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ भूसूक्तम् ॥

(तैतिरीय संहिता काण्डम् - १/प्रपाठकः - ५/अनुवाकः - ३)

भूर्मिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थेऽते देव्यदितेऽग्नि-
मन्त्रादमन्त्राद्यायाऽदधे। आऽयज्ञैः पृश्निरक्रमीदसंनन्मातरं पुनः।
पितरं च प्रयन्त्सुवः। त्रिःशद्वाम वि राजति वाक्पतंजायं शिश्रिये।
प्रत्यस्य वहू द्युमिः। अस्य प्राणादपानुत्यन्तश्चरति रोचना। व्यंख्यन्
महिषः सुवः॥

यत्वा कुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्ने तत्तव
पुनस्त्वोद्दीपयामसि। यत्ते मन्युपरोपस्य पृथिवीमनु दध्वसे।
आदित्या विश्वे तद्वेवा वसंवश समाभरन्। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं
विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे
देवा इह मादयन्ताम्। सुस ते अग्ने सुमिधः सुस जिह्वाः सुसर्घंयः
सुस धाम प्रियाणि।

सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरापृणस्वा घृतेन। पुनरुर्जा
नि वर्तस्व पुनरग्ने इषाऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रथ्या
नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वफिस्तया विश्वतस्परि। लेकः
सलेकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु केतुः
सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु विवस्वा ९
अदितिर्देवं जूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु।

॥ श्रीसूक्तम् ॥

हिरण्यवर्णं हरिणीं सुवर्णरंजतस्तजाम्। चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं
जातवेदो म आवह॥१॥

तां म आवहु जातवेदो लक्ष्मीमनपगमिनीम्। यस्यां हिरण्यं विन्देयं
गामश्चं पुरुषानुहम्॥२॥

अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनांदप्रबोधिनीम्। श्रियं देवीमुपह्ये
श्रीमदिवीर्जुषताम्॥३॥

कां सोऽस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्रीं ज्वलन्तीं तृतीं तर्पयन्तीम्।
पद्मे स्थितां पद्मवर्णं तामिहोपह्ये श्रियम्॥४॥

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुषामुदाराम्। तां
पद्मिनीमीं शरणमहं प्रपद्मेऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे॥५॥

आदित्यवर्णे तपसोऽधिंजातो वनस्पतिस्तवं वृक्षोऽथ बिल्वः। तस्य
फलानि तपसा नुदन्तु मायान्तरायाश्च बाह्या अलक्ष्मीः॥६॥

उपैतु मां दैवसुखः कीर्तिश्च मणिना सुह। प्रादुर्भूतोऽस्मिं राष्ट्रेऽस्मिन्
कीर्तिमृद्धि ददातु मे॥७॥

क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम्। अभूतिमसंमृद्धिं च
सर्वं निर्णुद मे गृहात्॥८॥

गन्धद्वारां दुराधरुषां नित्यपुष्टां करीषिणीम्। ईश्वरीं सर्वभूतानां
तामिहोपह्ये श्रियम्॥९॥

मनसः काममाकृतिं वाचः सत्यमशीमहि। पशुनां रूपमन्तस्य मयि

श्रीः श्रयतां यशः॥१०॥

कुर्दमेन प्रजाभूता मयि सम्बव कुर्दम। श्रियं वासयं मे कुले मातरं पद्ममालिनीम्॥११॥

आपः सृजन्तु स्त्रिघानि चिक्षीत वंस मे गृहे। नि च देवीं मातरं श्रियं वासयं मे कुले॥१२॥

आद्र्द्वा पुष्करिणीं पुष्टिं सुवर्णा हैममालिनीम्। सूर्या हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह॥१३॥

आद्र्द्वा यः करिणीं युष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम्। चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह॥१४॥

तां म आवहु जातवेदो लक्ष्मीमनपगमिनीम्। यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानुहम्॥१५॥

महादेव्यै च विद्वहें विष्णुपत्यै च धीमहि। तत्रौ लक्ष्मीः प्रचोदयात्॥१६॥

॥ विष्णुसूक्तम् ॥

विष्णोर्नुं कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विमुमे रजांसि यो
अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्तेऽप्नुगायः॥
तदस्य प्रियमुभिपाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पुदे परमे मध्व उथसः।
प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचुरो गिरिष्ठाः।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अर्धिक्षियन्ति भुवनानि विश्वां। पुरो
मात्रया तनुवां वृधान। न तै महित्वमन्वशजुवन्ति॥
उभे तै विद्य रजसी पृथिव्या विष्णो देवत्वम्। परमस्य विथ्से।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्। ध्रुवासो
अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमाचकार। त्रिदेवः
पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु
तवस्तवीयान्। त्वेषङ्घास्य स्थविरस्य नामे॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ गुणानां त्वा गुणपतिः हवामहे कृविं कृवीनामुपमश्रवस्तमम्।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पतु आ नः शृणवन्नृतिभिः सीदु सादनम्॥

ॐ महागणपतये नमः॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥

नमस्ते रुद्र मन्यवे उतो तु इष्वे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने
बाहुभ्यामुत ते नमः॥ या तु इषुः शिवतमा शिवं बभूवं ते
धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृदय॥ या ते
रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशिनी। तया नस्तनुवा शन्तमया
गिरिशन्ताभिचाकशीहि॥ यामिषु गिरिशन्त हस्ते बिभृष्टस्तवे।
शिवां गिरित्र तां कुरु मा हि॒सीः पुरुषं जगत्॥ शिवेन
वचंसा त्वा गिरिशाच्छावदामसि। यथा नः सर्वमिञ्जगदयक्षमः
सुमना असंत्॥ अध्यवोचदधिक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्।
अहीङ्कृ सर्वाञ्मयन्सर्वाश्च यातुधान्यः॥ असौ यस्ताम्रो अरुण
उत बुभ्रुः सुमङ्गलः। ये चेमाऽरुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः
संहस्रशोऽवैषाऽ हेडं ईमहे॥ असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवो
विलोहितः। उतैन गोपा अदशन्नदशन्नुदहार्यः॥ उतैन विश्वा
भूतानि स दृष्टो मृदयाति नः। नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय
मीढुषैः॥ अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः। प्र
मुश्च धन्वन्स्त्वमुभयोराकिंयोर्ज्याम्॥ याश्च ते हस्ते इषवे:

परा ता भंगवो वपा अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्ष शतेषुधे॥
 निशीर्य शल्यानां मुखां शिवो नः सुमनां भव। विज्यं धनुः
 कपर्दिनो विशल्ये बाणवाः उत॥ अनेशन्नस्येष्व आभुरस्य
 निषङ्गथिः। या तै हेतिर्मादुष्टम् हस्ते बभूवं ते धनुः॥ तयाऽस्मान्
 विश्वतस्त्वमयक्षमया परिबुज। नमस्ते अस्त्वायुधायानांतताय
 धृष्णवौ॥ उभाभ्यांमुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परि ते धन्वनो
 हेतिरस्मान्वृणकु विश्वतः॥ अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्नि
 धेहि तम्॥१॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय त्र्यम्बकाय
 त्रिपुरान्तकाय त्रिकालाग्निकालाय कालाग्निरुद्राय नीलकुण्ठाय
 मृत्युञ्जयाय सर्वेश्वराय सदाशिवाय श्रीमन्महादेवाय नमः॥
 नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो
 हरिकेशेभ्यः पशूनां पतये नमो नमः सस्पिञ्जराय त्विषीमते
 पथीनां पतये नमो नमो बभूशाय विव्याधिनेऽन्नानां पतये नमो
 नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानां पतये नमो नमो भुवस्य
 हेत्यै जगतां पतये नमो नमो रुद्रायांतताविने क्षेत्राणां पतये
 नमो नमः सूतायाहन्त्याय वनानां पतये नमो नमो रोहिताय
 स्थपतये वृक्षाणां पतये नमो नमो मत्रिणे वाणिजाय कक्षाणां
 पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनां पतये नमो नमः
 उच्चैर्घोषायाऽऽक्रन्दयते पत्तीनां पतये नमो नमः कृथस्त्रवीताय

धावते सत्वनां पतये नमः॥२॥

नमः सहमानाय निव्याधिनं आव्याधिनीनां पतये नमो नमः ककुभायं निषङ्गिणे स्तेनानां पतये नमो नमो निषङ्गिणं इषुधिमते तस्कराणां पतये नमो नमो वश्वते परिवश्वते स्तायूनां पतये नमो नमो निचेरवै परिचरायारण्यानां पतये नमो नमः सृकाविभ्यो जिघाऽसद्यो मुष्णतां पतये नमो नमोऽसिमद्यो नक्तं चरन्द्यः प्रकृन्तानां पतये नमो नम उषीषिणे गिरिचराय कुलुञ्चानां पतये नमो नम इषुमद्यो धन्वाविभ्यश्व वो नमो नम आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्व वो नमो नम आयच्छद्यो विसृजन्द्यश्व वो नमो नमोऽस्यन्द्यो विध्यन्द्यश्व वो नमो नम आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्व वो नमो नमः स्वपद्यो जाग्रन्द्यश्व वो नमो नमस्तिष्ठन्द्यो धावन्द्यश्व वो नमो नमः सुभाभ्यः सुभापतिभ्यश्व वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्व वो नमः॥३॥

नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्व वो नमो नम उगणाभ्यस्तुऽहुतीभ्यश्व वो नमो नमो गृथसेभ्यो गृथसपतिभ्यश्व वो नमो नमो ब्रातेभ्यो ब्रातपतिभ्यश्व वो नमो नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्व वो नमो नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्व वो नमो नमो महद्यः, क्षुलकेभ्यश्व वो नमो नमो रथिभ्योऽरथेभ्यश्व वो नमो नमो रथेभ्यो रथपतिभ्यश्व वो नमो नमः सेनाभ्यः सेनानिभ्यश्व वो नमो नमः, क्षुत्तभ्यः सङ्ग्रहीतभ्यश्व वो नमो नमस्तक्षभ्यो रथकारेभ्यश्व वो नमो नमः कुलालेभ्यः कुमरिभ्यश्व वो नमो नमः पुञ्जिष्टेभ्यो निषुदेभ्यश्व वो

नमो नमं इषुकृञ्चो धन्वकृञ्चंश्च वो नमो नमो मृगयुभ्यः श्वनिभ्यंश्च
वो नमो नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमः॥४॥

नमो भुवार्यं च रुद्रायं च नमः शर्वायं च पशुपतये च नमो
नीलंग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपर्दिनै च व्युसकेशाय च
नमः सहस्राक्षायं च शतधन्वने च नमो गिरिशायं च शिपिविष्टायं
च नमो मीढुष्टमायु चेषुमते च नमो हस्वायं च वामनायं च नमो
बृहते च वर्षीयसे च नमो वृद्धायं च संवृद्धवने च नमो अग्नियाय च
प्रथमायं च नमं आशवे चाजिरायं च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय
च नमं ऊर्म्याय चावस्वन्यायं च नमः स्रोतस्याय च द्वीप्याय
च॥५॥

नमो ज्येष्ठायं च कनिष्ठायं च नमः पूर्वजायं चापरजायं च नमो
मध्यमायं चापगल्भायं च नमो जघन्यायं च बुधियाय च नमः
सोभ्याय च प्रतिसर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नमं उर्वर्याय
च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो वन्याय
च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च नमं आशुषेणाय
चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते च नमो वर्मिणे च वरुथिनै
च नमो बिल्मिनै च कवचिनै च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥६॥
नमो दुन्दुभ्याय चाऽऽहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो
दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नमस्तीक्ष्णेषवे
चाऽऽयुधिनै च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च नमः सुत्याय च

पथ्यांय च नमः काट्यांय च नीप्यांय च नमः सूद्यांय च सरस्यांय
 च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च नमः कूप्यांय चावृत्यांय च नमो
 वर्षाय चावर्षाय च नमो मेघाय च विद्युत्याय च नमं ईग्नियाय
 चाऽऽतुप्याय च नमो वात्याय च रेष्मियाय च नमो वास्तव्याय
 च वास्तुपाय च॥७॥

नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च नमः शङ्काय च
 पशुपतये च नमं उग्राय च भौमाय च नमो अग्रेवधाय च दूरेवधाय
 च नमो हुत्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय
 नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च
 नमः शिवाय च शिवतराय च नमस्तीर्थ्याय च कूल्याय च नमः
 पार्याय चावार्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च नमं आतार्याय
 चाऽऽलाद्याय च नमः शष्याय च फेन्याय च नमः सिकत्याय च
 प्रवाह्याय च॥८॥

नमं इरिण्याय च प्रपथ्याय च नमः किंशिलाय च क्षयणाय
 च नमः कपर्दिने च पुलस्तये च नमो गोष्ठ्याय च गृह्याय च
 नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्टाय च नमो
 हदय्याय च निवेष्याय च नमः पासुव्याय च रजस्याय च नमः
 शुष्क्याय च हरित्याय च नमो लोप्याय चोलप्याय च नमं ऊर्व्याय
 च सूर्याय च नमः पर्ण्याय च पर्णशद्याय च नमोऽपगुरमाणाय
 चाभिघ्रुते च नमं आख्खदते च प्रख्खदते च नमो वः किरिकेभ्यो

देवानां हृदयेभ्यो नमो विक्षीणकेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नमं
आनिरहुतेभ्यो नमं आमीवत्केभ्यः॥१॥

द्रापे अन्यस्तस्यते दरिद्रनीललोहिता। पुषां पुरुषाणमेषां पशुनां
मा भेर्माऽरो मो एषां किं चनाऽऽमंत्॥ या तै रुद्र शिवा तनूः
शिवा विश्वाहभेषजी। शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसौ॥
इमां रुद्राय तवसे कपर्दिनै क्षयद्वीराय प्रभरामहे मृतिम्॥ यथा
नः शमसंह्लिपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननांतुरम्॥ मृडा नौ
रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमंसा विधेम ते। यच्छं च योश्व
मनुरायजे पिता तदश्याम् तव रुद्र प्रणीतौ॥ मा नौ महान्तमुत
मा नौ अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम्। मा नौ वधीः
पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तुनुवो रुद्र रीरिषः॥ मा नस्तोके
तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा
नौ रुद्र भास्मितो वधीरहुविष्मन्तो नमंसा विधेम ते॥ आराते गोघ्र
उत पूरुषघ्ने क्षयद्वीराय सुम्नमस्मे ते अस्तु। रक्षां च नो अधिं
च देव ब्रूह्यधां च नः शर्म यच्छ द्विवरहाः॥ स्तुहि श्रुतं गर्तुसदं
युवानं मृगं न भीममुपहुलुमुग्रम्। मृडा जरित्रे रुद्र स्तवानो अन्यं
ते अस्मन्नि वंपन्तु सेनाः॥ परिणो रुद्रस्य हेतिर्वृणकु परि त्वेषस्य
दुर्मतिरघायोः। अव स्थिरा मघवद्यस्तनुष्व मीढ़स्तोकाय तनयाय
मृडय॥ मीढुष्टम् शिवतम् शिवो नः सुमना भव। पुरमे वृक्ष आयुधं
निधाय कृत्ति वसान् आ चर पिनांकं बिभ्रदा गंहि॥ विकिरिद्

विलोहितं नमस्ते अस्तु भगवः। यास्ते सुहस्रं हेतयोऽन्यमस्मन्नि
वं पन्तु ताः॥ सुहस्राणि सहस्रधा बाहुवोस्तवं हेतयैः। तासामीशानो
भगवः पराचीना मुखां कृधि॥१०॥

सुहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां सहस्रयोजने ऽव
धन्वानि तन्मसि॥ अस्मिन् मंहत्यर्णवैऽन्तरिक्षे भवा अधि॥
नीलं ग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः, क्षमाचराः॥ नीलं ग्रीवाः
शितिकण्ठां दिवं रुद्रा उपश्रिताः॥ ये वृक्षेषु सुस्मिञ्चरा नीलं ग्रीवा
विलोहिताः॥ ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः॥ ये
अन्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबते जनान्॥ ये पथां पर्थिरक्षयं
ऐलबृदा यव्युधः॥ ये तीर्थानि प्रचरन्ति सुकावन्तो निषङ्गिणः॥
य एतावन्तश्च भूयां सश्च दिशौ रुद्रा वितस्थिरे॥ तेषां
सहस्रयोजने ऽव धन्वानि तन्मसि॥ नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां
यैऽन्तरिक्षे ये दिवि येषामन्त्रं वातो वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दशं
दक्षिणा दशं प्रतीचीर्दशोर्दीचीर्दशोर्धास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु
ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्हे दधामि॥११॥

ऋग्म्बकं यजामहे सुगुन्धिं पुष्टिवर्धनम्। उर्वारुकमिव
बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥ यो रुद्रो अग्नौ यो अपसु
य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाऽविवेश तस्मै रुद्राय नमो
अस्तु॥ तमुष्टुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य।
(ऋक्) यक्षवामहे सौमनसायं रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य॥

अयं मे हस्तो भगवान् यं मे भगवत्तरः। अयं मे विश्वभेषजोऽयं
शिवाभिर्मर्शनः॥

ये तै सहस्रमयुतं पाशा मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान् यज्ञस्य
मायया सर्वानवं यजामहे। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा॥। ओं
नमो भगवते रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि। प्राणानां ग्रन्थिरसि
रुद्रो मा विशान्तकः। तेनात्रेनाप्यायुस्व॥। नमो रुद्राय विष्णवे
मृत्युर्मे पाहि॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ चमकप्रश्नः ॥

अग्राविष्णू सुजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युम्बैर्वर्जेभिरागतम्॥
 वाजंश्व मे प्रसवश्व मे प्रयत्निश्व मे प्रसिंतिश्व मे धीतिश्व मे क्रतुश्व
 मे स्वरश्व मे श्लोकश्व मे श्रावश्व मे श्रुतिश्व मे ज्योतिश्व मे सुवश्व
 मे प्राणश्व मे उपानश्व मे व्यानश्व मे उसुश्व मे चित्तं च म आर्थितं
 च मे वाक्रं मे मनश्व मे चक्षुश्व मे श्रोत्रं च मे दक्षश्व मे बलं च म
 ओजंश्व मे सहश्व म आयुश्व मे जुरा चं म आत्मा चं मे तनूश्व
 मे शर्मं च मे वर्मं च मे उङ्गानि च मे उस्थानि च मे परूषि च
 मे शरीराणि च मे॥१॥

ज्यैष्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्व मे भासंश्व मे उम्भंश्व
 मे जेमा चं मे महिमा चं मे वरिमा चं मे प्रथिमा चं मे वर्ष्मा
 चं मे द्राघुया चं मे वृद्धं चं मे वृद्धिश्व मे सुत्यं चं मे श्रुद्धा चं
 मे जगत्त्वं च मे धनं च मे वर्षश्व मे त्विषिंश्व मे क्रीडा चं मे मोदश्व
 मे जातं चं मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं चं मे सुकृतं चं मे वित्तं
 चं मे वेद्यं च मे भूतं चं मे भविष्यत्वं मे सुगं चं मे सुपथं च म
 क्रुद्धं चं मु क्रद्धिश्व मे कूसं चं मे कूसिंश्व मे मृतिश्व मे सुमृतिश्व
 मे॥२॥

शं चं मे मर्यश्व मे प्रियं चं मे उनुकामश्व मे कामंश्व मे सौमनसश्व
 मे भुद्रं चं मे श्रेयश्व मे वस्यंश्व मे यशंश्व मे भगंश्व मे द्रविणं च
 मे यन्ता चं मे धुर्ता चं मे क्षेमंश्व मे धृतिश्व मे विश्वं च मे महंश्व

मे सुंविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्रं मे प्रसूश्रं मे सीरं च मे लयश्रं
म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्षमं च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्रं मे
दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे
सूषा च मे सुदिनं च मे॥३॥

ऊर्कं मे सूनृता च मे पयश्रं मे रसश्रं मे घृतं च मे मधुं च मे
सग्धिश्रं मे सर्पातिश्रं मे कृषिश्रं मे वृष्टिश्रं मे जैत्रं च म औद्धिद्यं
च मे रयिश्रं मे रायश्रं मे पुष्टं च मे पुष्टिश्रं मे विभु च मे प्रभु च मे
बहु च मे भूयश्रं मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्रं मे कूर्यवाश्रं
मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे ब्रीहयश्रं मे यवाश्रं मे माषाश्रं मे तिलाश्रं
मे मुद्गाश्रं मे खल्वाश्रं मे गोधूमाश्रं मे मसुराश्रं मे प्रियङ्गवश्रं
मेऽणवश्रं मे श्यामाकाश्रं मे नीवाराश्रं मे॥४॥

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्रं मे पर्वताश्रं मे सिकताश्रं
मे वनस्पतयश्रं मे हिरण्यं च मेऽयश्रं मे सीसं च मे त्रपुश्रं मे
श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्रं म आपश्रं मे वीरुधश्रं म ओषधयश्रं
मे कृष्टपुच्यं च मेऽकृष्टपुच्यं च मे ग्राम्याश्रं मे पुशर्व आरण्याश्रं
यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्रं मे भूतं च मे भूतिश्रं मे वसुं
च मे वस्तिश्रं मे कर्म च मे शक्तिश्रं मेऽर्थश्रं म एमश्रं म इतिश्रं
मे गतिश्रं मे॥५॥

अग्निश्रं म इन्द्रश्रं मे सोमश्रं म इन्द्रश्रं मे सविता च म इन्द्रश्रं
मे सरस्वती च म इन्द्रश्रं मे पूषा च म इन्द्रश्रं मे बृहस्पतिश्रं म

इन्द्रश्च मे मित्रश्च मे इन्द्रश्च मे वरुणश्च मे इन्द्रश्च मे त्वष्टा च मे इन्द्रश्च मे धाता च मे इन्द्रश्च मे विष्णुश्च मे इन्द्रश्च मे ऽश्विनौ च मे इन्द्रश्च मे मूरतश्च मे इन्द्रश्च मे विश्वे च मे देवा इन्द्रश्च मे पृथिवी च मे इन्द्रश्च मे ऽन्तरिक्षं च मे इन्द्रश्च मे द्यौश्च मे इन्द्रश्च मे दिशश्च मे इन्द्रश्च मे मूर्धा च मे इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च मे इन्द्रश्च मे॥६॥

अःशुश्रे भुमिश्च मे ऽदौभ्यश्च मे ऽधिपतिश्च मे उपाःशुश्रे मे ऽन्तर्यामश्च मे ऐन्द्रवायुवश्च मे मैत्रावरुणश्च मे आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे मूर्त्यी च मे आग्रयुणश्च मे वैश्वदेवश्च मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च मे ऋतुग्रहाश्च मे ऽतिग्राह्याश्च मे ऐन्द्राग्रश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे माहेन्द्रश्च मे आदित्यश्च मे सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे पातीवृतश्च मे हारियोजनश्च मे॥७॥

इधमश्च मे बृहिंश्च मे वेदिंश्च मे धिष्णियाश्च मे सुचंश्च मे चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरंवश्च मे उपरवाश्च मे ऽधिष्ठवेण च मे द्रोणकलशश्च मे वायुव्यानि च मे पूतुभृत्यं च मे आधवनीयश्च मे आग्नीप्रं च मे हविर्धानं च मे गृहाश्च मे सदंश्च मे पुरोडाशाश्च मे पचताश्च मे ऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥८॥

अग्निश्च मे घर्मश्च मे ऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मे ऽश्वमेधश्च मे पृथिवी च मे ऽदितिश्च मे दितिश्च मे द्यौश्च मे शक्तरीरङ्गलयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्तामृक मे सामं च मे स्तोमंश्च मे यजुंश्च मे दीक्षा

चं मे तपश्च म ऋतुश्चं मे व्रतं चं मे ऽहोरात्रयौर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे चं
मे यज्ञेनं कल्पेताम्॥१॥

गर्भाश्च मे वथ्माश्चं मे त्यविश्च मे त्यवी चं मे दित्यवाचं मे
दित्यौर्ही चं मे पश्चाविश्च मे पश्चावी चं मे त्रिवथ्सश्चं मे त्रिवथ्सा
चं मे तुर्यवाचं मे तुर्यौर्ही चं मे पष्ठवाचं मे पष्ठौर्ही चं म उक्षा
चं मे वशा चं म ऋषभश्चं मे वेहचं मे ऽनुद्वां चं मे धेनुश्चं म
आयुर्यज्ञेनं कल्पतां प्राणो यज्ञेनं कल्पतामपानो यज्ञेनं कल्पतां
व्यानो यज्ञेनं कल्पतां चक्षुर्यज्ञेनं कल्पताऽङ् श्रोत्रं यज्ञेनं कल्पतां
मनो यज्ञेनं कल्पतां वाग्यज्ञेनं कल्पतामात्मा यज्ञेनं कल्पतां यज्ञो
यज्ञेनं कल्पताम्॥१०॥

एका च मे तिस्रश्चं मे पश्चं च मे सप्त चं मे नवं च
म् एकादश चं मे त्रयोदश च मे पञ्चदश चं मे सप्तदश
चं मे नवदश चं म् एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च
मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च म्
एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च मे चतंसश्च मे ऽष्टौ चं मे
द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च
मे ऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे षट्ट्रिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे
चतुश्चत्वारिंशच्च मे ऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजश्च प्रसवश्चोपि जश्च
ऋतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्चियश्चाऽन्त्यायुनश्चान्त्यश्च भौवनश्च
भुवनश्चाधिपतिश्च॥११॥

इडा देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि शशिषुद्विश्वेदेवा:

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मा हि सीर्मधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये
 मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुंमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः
 शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्युस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥
 ॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो वृत्वा।
 अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्॥ पुरुष एवेदः सर्वम्। यद्भूतं यच्च भव्यम्।
 उतामृतत्वस्येशानः। यदन्नेनातिरोहति॥ एतावानस्य महिमा। अतो
 ज्यायांश्च पूरुषः। पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं
 दिवि॥ त्रिपादूर्ध्वं उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाऽभवात्पुनः।
 ततो विश्वद्विक्रामत्। साशनानशने अभिः॥ तस्माद्विराङ्गजायत।
 विराजो अधि पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत। पश्चाद्भूमिमथौ पुरः॥
 यत्पुरुषेण हविषां॥ देवा यज्ञमतन्वत। वसन्तो अस्याऽसीदाज्यम्॥
 ग्रीष्म इध्मः शरद्विः॥ सप्तास्याऽसन् परिधयः। त्रिः सप्त
 समिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वानाः। अबध्रन् पुरुषं पशुम्॥
 तं यज्ञं बरहिषि प्रौक्षन्। पुरुषं जातमग्रतः। तेन देवा
 अयंजन्त। साध्या ऋषयश्च ये॥ तस्माद्यज्ञाथसर्वहुतः। समृतं
 पृषदाज्यम्। पशूङ्स्तांश्चक्रे वायव्यान्। आरण्यान्त्राम्याश्च
 ये॥ तस्माद्यज्ञाथसर्वहुतः। ऋचः सामानि जज्ञिरो छन्दांसि

जज्ञिरे तस्मात्। यजुस्तस्मादजायत॥ तस्मादश्वा अजायन्त।
 ये के चौभृयादतः। गावौ ह जज्ञिरे तस्मात्। तस्माज्ञाता
 अंजाययः॥ यत्पुरुषं व्यदधुः। कृतिधा अंकल्पयन्। मुखं किमस्य
 कौ बाहू। कावूरु पादावुच्येते॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखंमासीत्।
 बाहू राजन्यः कृतः। ऊरु तदस्य यद्वैश्यः। पञ्चांश शूद्रो
 अंजायत॥ चन्द्रमा मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत।
 मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च। प्राणाद्वायुरजायत॥ नाभ्यां आसीदन्तरिक्षम्।
 शीर्षो द्यौः समवर्तता। पञ्चां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथो लोकां
 अंकल्पयन्॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसुस्तु
 पारे॥ सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि कृत्वाऽभिवदन्
 यदास्ते॥ धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार। शक्रः प्रविद्वान् प्रदिशश्चतंसः।
 तमेवं विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते॥
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते हु
 नाकं महिमानः सचन्ते। यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः॥ अन्धः
 समृद्धिः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा
 विदधंद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे॥ वेदाहमेतं पुरुषं
 महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्। तमेवं विद्वानमृतं इह
 भवति। नान्यः पन्था विद्यते यनाय॥ प्रजापतिश्चरति गर्भं अन्तः।
 अंजायमानो बहुधा विजायते। तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्।
 मरीचीनां पुदमिच्छन्ति वेधसः॥ यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां

पुरोहितः। पूर्वो यो देवेभ्यौ जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये॥ रुचं
 ब्राह्मं जनयन्तः। देवा अग्रे तद्ब्रुवन्। यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्।
 तस्य देवा असुन् वशे॥ हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्यौ॥ अहोरात्रे
 पाश्च। नक्षत्राणि रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण। अमुं
 मनिषाण। सर्वं मनिषाण॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १३)

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम्। विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं पदम्। विश्वतः परमान्त्रित्यं विश्वं नारायणं हरिम्। विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति। पतिं विश्वस्याऽऽत्मेश्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्। नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च किञ्चिङ्गच्छर्व दृश्यते श्रूयते अपि वा॥

अन्तर्बहिश्वं तथसर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः। अनन्तमव्ययं कविः संमुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश प्रतीकाशः हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठा वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालमालाकुलं भाती विश्वस्याऽयतनं मंहत्। सन्ततं शिलाभिस्तुलम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरं सूक्ष्मं तस्मै असर्वं प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः। सोऽग्रभुग्निभंजन्ति नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमंधः शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापादतलमस्तकः। तस्य मध्ये वहिंशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतोयदमध्यस्थाद्विद्युलेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता भास्वत्युणपंमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराद्॥

ऋतः सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं
 विश्वरूपाय वै नमो नमः।

नारायणाय विद्यहे वासुदेवाय धीमहि। तत्रो विष्णुः प्रचोदयात्।
 विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि यो
 अस्कंभायदुत्तरः सधस्थं विचक्रमाणस्तेऽपोरुगायो विष्णोरराट्मसि
 विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः श्रवेस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्द्विवर्मसि
 वैष्णवमसि विष्णवे त्वा॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥